

Türkiye’de Kaplıca Turizmi Ve Sorunları

The Thermal Spring Tourism in Turkey and Problems

Gülpınar AKBULUT*

Inönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü

Özet

Bu çalışma, “Türkiye’de Kaplıca Turizmi ve Sorunlarını” belirlemeyi amaçlamaktadır. Türkiye, volkanik ve tektonik bakımdan aktif alanların geniş yer kaplamasından dolayı termal kaynaklar yönünden zengindir. Bugün ülkede sıcaklıkları 20-102 °C arasında değişen 900’den fazla termal ve mineralli kaynak grubu vardır. Kaynaklar, fiziksel ve kimyasal özellikleri bakımından çeşitli hastalık ve rahatsızlıklara karşı iyileştirici özelliklere sahiptir ve onların çoğu ilkçağlardan beri insanlar tarafından bilinmekte ve kullanılmaktadır. Son yıllarda giderek önemi artan bu kaynaklar, turizm çeşitliliği içinde yerini almış ve Türkiye’nin bazı bölgelerinde turistik çekim merkezine dönüşmüştür. Bu çerçevede çalışmada Türkiye’de termal kaynaklar bölgelere göre değerlendirilecektir. Bununla birlikte kaplıcaların gelişimini sınırlandıran sebepler vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık turizmi, Termalizm ve Türkiye

Abstract

This paper aims to determine “The Thermal Spring Tourism in Turkey and Problems”. Turkey is rich in thermal springs thanks to the large active lands with volcanic and tectonic formations. Turkey hosts over 900 thermal and mineral spring waters in different locations, with varying qualities and quantities, and with temperatures between 20-102 oC. Springs have some physical and chemical specialities that cause to recover varies illness. Most of them have been known and used by people since the early ages. Recently, thermal springs have been recognized more and more and it has taken its right place among the other tourism varies and they have turned into touristic attractions in some regions of the Turkey. Then in this study tries to evaluate the statue the thermal springs, according to region in Turkey. Moreover, the reasons hindering the spring tourism from achieving the goals set are emphasised.

Keywords: Health tourism, Thermalism and Turkey

---

* gakbulut@inonu.edu.tr

I. GİRİŞ

Son yıllarda hızlı nüfus artışı, sanayileşme ve kentleşme sonucu ortaya çıkan çevre sorunları insan sağlığını tehdit etmekte, bozmakta ve verimliliği azaltıcı bir ortam yaratmaktadır. Bu olumsuz ortamlarda bulunmak zorunda kalan insanlar sağlığını korumak, daha verimli olmak ve hastalıklarına şifa bulmak amacıyla sağlık turizmine yönelmektedir (Çonkar ve Gülmez, 2004: 289). Sağlık turizmi faaliyetlerinden biri olan termalizm, soğuk ve sıcak mineralli suların sağlık amacıyla içme ve dış tatbiklerde kullanımı için turistlerin ulaşım, konaklama ve ağırlama gereksinimlerinin karşılanmasını sağlayan çok yönlü bir turizm çeşidi olarak ön plana çıkmaktadır (Özgüç, 1998; Doğaner, 2001: 74; Bulut ve Girgin, 2001: 61). Diğer bir ifadeyle termalizm, doğaya dayalı suların ısı, mineral ve radyoaktiflik gibi özelliklerinden yararlanılarak sağlık etkinliklerinde kullanılması ve bu etkinliklerin bilimsel esaslarla ele alınması temelinde yapılmaktadır (Sevindi ve Özdemir, 2001: 160).

Termal kaynakların kullanımı ve ondan çeşitli şekillerden yararlanmanın tarihi oldukça eskidir. İlkçağlarda sağlık ve dini amaçlarla kullanıldığı düşünülen bu kaynaklardan sistemli bir şekilde faydalanılması ve gelişimi Roma dönemine rastlamaktadır. Romalıların, ağırlı, sızılı hastaların ve savaşta yaralanan, yorgun düşen askerlerin kaplıca suyuna girmekle yaralarının çabuk kapandığı ve az zamanda zindelik kazandıklarını görerek, her gittikleri yerde şifalı sular üzerine önemli tesisler kurdukları bilinmektedir (Taşlıgil, 1995: 300). Bunu karşın bazı bilimadamları Ortaçağ Avrupa’sında kaplıcalara önem verilmediğini, pis olmanın fazilet olduğunu, bu dönemde kaplıcaların önemli ölçüde tahrip edildiğini belirtmektedirler (Aslıhak, 1998). Rönesans Avrupa’sında ise kaplıcalara önem verildiği, balneoloji ve balneoterapi bilimleri ortaya çıktığı ve Almanya’da Baden, Wiesbaden ve Karlsbaden ile Fransa’da Aix Les Baines kaplıcalarının birer sağlık turizm merkezine dönüştüğü çeşitli kaynaklarda geçmektedir (Doğanay, 2001: 262-263). XIX. yüzyılın ikinci yarısında Almanya, Belçika ve İngiltere gibi belirli merkezlerin dünya çapında üne kavuştuğu, bugün tıbbın dev adımlarla ilerlemesine, yeni ilaçların bulunmasına tedavi biçimlerinin daha etkin olmasına rağmen eski çağlardan beri insanlığa daha yararlı olan termal kaynakların, Batı ülkelerinde insanların zinde kalması, bitkinlik ve yorgunlukların giderilmesi, iş verimliliğini artırması için halen kullanıldığı ifade edilmektedir (Selvi, 1996 : 20-21). Nitekim, Almanya (Bad-Kissngen ve Baden-baden), Fransa (Vichy, Aixler Bains), İtalya (Bataglio, Ischia), Çekoslovakya (Karisbad Marienbad) ve Avusturya (Bad Ischi, Böckstein) gibi Avrupa ülkeleri bu konuya önemle eğilmiş ve bu yöndeki yatırımlarla turizme yeni bir boyut kazandırmıştır. Altyapı tesisleri, bozulmamış doğal çevre, tedavi merkezleri, tıbbi bakım, trafikten arındırılmış, tedaviye uygun yer temini ve kontrollü diyetle önemli sağlık merkezleri haline dönüşen kaplıcalar, alternatif turizmin vazgeçilmez seçeneklerinden biri haline gelmiştir (Selvi, 1996 : 97). Nitekim kaplıca turizmi amaçlı olarak senede Almanya ve Macaristan’a 10 milyon kişi, Rusya’ya 8 milyon kişi, Fransa’ya yaklaşık 1 milyon ve İsviçre’ye 800 bin kişi gitmektedir (<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>).

Türkiye’de de kaplıca turizmi uzun bir tarihe sahiptir. Anadolu’da şifalı suların Hititler döneminden itibaren faydalandığı bilinmektedir. Doğal ve beşerî unsurlar nedeniyle hasar gören, fakat yerini değiştirmeyen en eski kaplıca kalıntılarında Roma ve Bizans dönemlerinde rastlanılmaktadır. Nitekim Alexandria Troas (Kestanebol) ve Hierapolis (Pamukkale) hamam kalıntıları Roma, Yalova-Kurşunlu hamamı Bizans dönemine aittir (Doğaner, 2001 : 75). Anadolu’nun en eski turizm çeşidi olarak kabul edilen bu kaplıcalar, diğer şehirlerden gelen nüfusun tedavi ve spor amacıyla kullandıkları yerler olmuştur. Avrupa’da olduğu gibi Anadolu’da da Ortaçağ’ın sosyal ve siyasi etkisiyle kaplıcalar gelişmemiş ve büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Selçuklular ve Osmanlılarda Anadolu’daki termal kaynaklar tekrar önem kazanmış, harap edilmiş kaplıcalar onarılmış ve yeni kaplıca merkezleri inşa edilmiştir (Demirbey, 1992 : 101). Örneğin, Yoncalı (Kütahya) ve Karakurt (Kırşehir) kaplıcalarında Selçuklu, Çekirge (Bursa) kaplıcalarında Osmanlı dönemine ait hamamlar bulunmaktadır (Doğaner, 2001 : 75). Osmanlı Devleti’nin gerileme döneminde kaplıcalara gereken önem verilmemiştir.

Cumhuriyet döneminde kaplıcaların gelişmesi için, su (balneoterapi) ve çamur tedavisinin (peloidoterapi) sağlık açısından iyileştirici özelliklerinin saptanması, su analizlerinin ve hidrojeolojik etütlerinin yapılması gerekmiş, bu gelişimde Atatürk’ün girişimlerinin rolü büyük olmuştur (Doğaner, 2001:75). Nitekim 1924 yılında, bugünkü Vakıfbahçe kaplıcası üzerine Bursa Çelikpalas Otelı yapılmıştır (Doğanay, 2001: 271). Yine Atatürk’ün isteğiyle Yalova örnek bir su şehri durumuna getirilmiş, 1936 yılında bu doğrultuda Termal Otel’in inşasına başlanmış, XIX. yüzyılda bataklık haline gelen Tuzla içmeceleri (İstanbul) otel, park ve bahçelere kavuşmuş, 1938 yılında İstanbul Tıp Fakültesi’nde kurulan “Hidro-Klimatoloji Kürsüsü” açılmış ve kaplıca hekimliğinin Türkiye’deki temelini oluşturmuştur (Doğaner, 2001: 75). 1960’lı yıllarda Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü hidrojeolojik etütlerle Türkiye’de 615 kaynak sahası tespit etmiş ve önemli olanların kaynak etütleri yapılmıştır. Bu etütler Turizm ve Tanıtım Bakanlığı’nın termalizm plânlamalarında temel olarak alınmıştır. Nitekim 1973 yılında bakanlığın Gönen kaplıcası için hazırlattığı planlama çalışmaları çağdaş kaplıca anlayışının Türkiye’deki ilk uygulaması olup, bunu Yalova, Terme ve Sıcak Çermik gibi diğer kaplıca planlamaları izlemiştir (Doğaner, 2001: 76; Serpen ve diğerleri, 2009: 227). Yine 1982 yılında çıkan Turizm Teşvik Kanunu’ndan sonra ilan edilen turizm merkezleri arasına kaplıcalarda alınmış, bu tarihten sonra yatırım faaliyetlerine hız verilmiş, modern termal tesisler yapımına başlanmıştır (Ünal, 2003: 117). İlk olarak 1985 yılında Kükürtlü Kaplıca (Bursa) ve Doğanbey Kaplıcası (İzmir) turizm merkezi ilan edilmiştir ve 1985-1993 yılları arasında 31 kaplıca bu kapsam içine alınmıştır. Kaplıcaların turizm merkezi ilanından sonra 2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanunu’na bir ek madde eklenmesi hakkındaki 1988 tarih ve 3487 sayılı yasa amacı uygun kullanılması koşuluyla, termal su ve arazi tahsisine imkân sağlamıştır. Bu madde turizm alan ve merkezleri içinde yer alan şifalı sıcak ve soğuk maden suyu kaynaklarını turizm yatırımcılarına tesislerinde kullanma hakkı vermiştir (Bastem, 1997: 53). 1991’de çıkan Turizm Yatırım ve

İşletmeleri Yönetmeliği’nde kaplıca tesislerine yer verilmiştir. Bu yönetmeliğe göre termal suların kaplıcalarda kullanımı için kaynakta öncelikle MTA’nın onaylı hidrojeoloji raporu ve Sağlık Bakanlığı’nın termal suyun fiziksel-kimyasal analizini yaparak, insan sağlığı için tedavi edici özelliğinin belirlenmiş olması gerekmektedir. Ayrıca bu yönetmelikte termal suların kullanımının projelendirilmesi, kaplıca tedavi merkezlerinde alınacak tedbirler belirlenmiştir (Doğaner, 2001: 76; Selvi, 2008: 292). Bütün bu gelişmelerle birlikte 1990’lı yıllarda anılan tesis sayısı 61’e ve 2009’da yaklaşık 200’e yükselmiştir (Ünal, 2003: 118; <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>).

Ülkemizde 1990’ların başlarında yapılan envanter çalışmalarına göre sıcaklıkları 20–102 °C arasında değişen 900’den fazla termal ve mineralli kaynak bulunmaktadır (Değirmenci, 1995: 69). Tahmin edilen toplam termal sayısı 1300 ve şifalı su kaynaklarının sayısı 2000’in üzerindedir (Doğanay ve Soylu, 1999: 2). Bu özellikleriyle Türkiye şifalı su kaynakları bakımından dünya jeotermal kaynaklarının % 63,5’ini oluşturan Çin, İzlanda, A.B.D, Japonya’dan sonra dünyanın ilk beş ülkesi arasında yer almaktadır (Lund ve Freeston, 2001: 32). Ancak, coğrafi dağılımı, nitelik ve nicelikleri çok farklı olan ülkemizdeki jeotermaller ve şifalı su kaynakları üzerine yeterince araştırma yapılmamakta ve yapılan mevcut çalışmalarda tam olarak değerlendirilmemektedir.

II. METOD

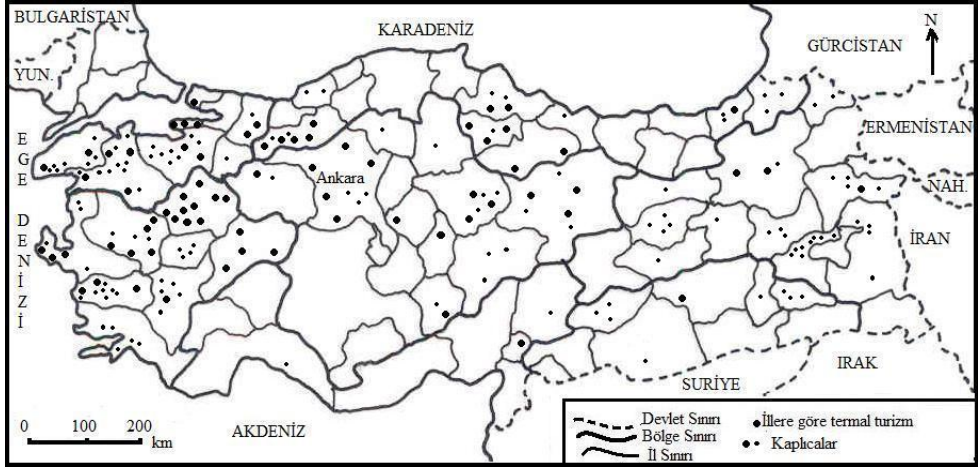
Bu çalışma, “Türkiye’de Kaplıca Turizmi ve Sorunlarını” belirlemeyi amaçlayan teorik bir araştırmadır. Çalışma öncesinde Türkiye’de konuya ilişkin ulusal ve uluslararası bilimsel yayınlar gözden geçirilmiş, elde edilen bilgiler derlenerek giriş bölümünde dünya ve Türkiye’de kaplıca turizminin kısa gelişim tarihi ve Türkiye’nin jeotermal potansiyeli verilmiştir. İkinci başlıkla metod ve üçüncü başlıkla Türkiye’de termal kaynakların bölgelere göre dağılışı ele alınarak, her bölgenin kaplıca turizm potansiyeli ve yaşadıkları sorunlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma içinde yaşanan en önemli sorun kaplıcalarla ilgili sağlıklı ve sağlam istatistiki verilere ulaşılamamış olmasıdır. Sağlıklı ve sağlam bir istatistik çalışması olmamasına rağmen, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın konuyla ilgili istatistikler bölümünden yararlanılmıştır. Bütün bu bilgiler çerçevesinde sonuç bölümünde çalışmadan elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve öneriler getirilmiştir.

III. TÜRKİYE’DE KAPLICALARIN BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI, TURİZM POTANSİYELLERİ VE BAŞLICA SORUNLARI

Türkiye, volkanik ve tektonik bakımdan aktif alanların geniş yer kaplamasından dolayı jeotermal kaynaklar yönünden zengindir, dolayısıyla kaplıca turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir (Şekil 1). Doğanay’a göre, Türkiye kaplıcalarının genel özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Türkiye’de termal kaynakların debileri yüksektir.
- Türkiye’de termal kaynaklar eriyik mineral maddeler ve sıcaklık değerleri bakımından termal kür ve uygulamalarına uygundur.

• Türkiye’de termal kaynakların çoğu coğrafi konumlarıyla termal turistik çekim merkezi olmaya adaydır. Nitekim Türkiye’de kaplıcaların bir kısmı deniz kıyısında bir kısmı ise orta yükseklikteki dağlık ve ormanlık bölgede bulunur (Doğanay, 2001: 267).

Şekil 1. Türkiye’de İllere Göre Termal Turizm Merkezleri ve Kaplıcaların Genel Dağılımı¹

Türkiye’deki kaplıcalar: 12 ay turizm yapma imkânı; tesislerde doluluk oranına ulaşılması; yüksek istihdam oluşturması; diğer alternatif turizm türleriyle kolay bütünleşmesinin bölgesel dengeli turizmin gelişmesini sağlaması; termal tesislerde hastalıkları iyileştirici aktiviteler yanı sıra sağlıklı zinde insan yaratma, eğlence ve dinlenme olanaklarının da bulunması ve kür merkeziyle bütünleşen tesislerin maliyetini hızla geri ödeyen karlı ve rekabet gücüne dayanan yatırımlara dönüşmesiyle çok sayıda avantaja sahip olan kaplıca turizmi için uygun koşullar sunar (<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>). Öte yandan bugün deri, kemik ve iç hastalıklar başta olmak üzere çok sayıda hastalığın tedavisinde yararlanılan bu kaynakların Türkiye’de sadece % 6’sı sağlık turizminde kullanılmaktadır (Doğanay, 1999: 2; Sayılı ve Diğ., 2007: 625). Türkiye’nin termal kaynaklarını sağlık turizmi açısından yeterince değerlendirememesinde; coğrafi dağılımı, nitelik ve nicelikleri çok farklı termaller ve kaynaklar üzerinde yeterince araştırma yapılamaması, yapılan bilimsel çalışmaların değerlendirilememesi, bazı

¹ İllere göre termal turizm merkezleri verileri <http://www.kultur.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx> 10.01.2010 adresinden, turizm merkezleri ve kaplıcaların Türkiye’deki dağılımı ise <http://turkiyekaplicilari.blogspot.com/2008/02> adresi ile yukarıda belirtilen adresten yararlanılarak düzenlenmiştir.

bölgelerde yoğunlaşan termallerde az sayıda uygulama çalışmalarında planlanan düzeye ulaşamaması, altyapı ve işletmede ortaya çıkan sorunlar, yetersiz tanıtım, istatistiksel yetersizlik, diğer turizm faaliyetlerinin ön planda yer alması, sağlık personeli ile sağlıkla ilgili alet ve donanım eksikliği gibi etkenler etkili olmaktadır (Erişen, 1987: 73; Taşlıgil, 1995: 299; Sevindi: 2008). Bunlardan turist sayılarında yıllar içinde görülen farklılıklar ve tesislerin işletmesiyle ilgili yaşanan sorunlar ön plana çıkmaktadır. Türkiye’de 1981 yılında kaplıcalardan yararlanan toplam 63 998 kişinin 9 526’sı yabancı turistler, 54 472’si yerli turistlerdir (Doğaner, 2001: 80). Kültür ve Turizm Bakanlığı konaklama istatistikleri verilerine göre 2007 yılında kaplıcalardan yararlanan toplam yabancı turist sayısı 297 yerli turist sayısı 10 121’dir (Tablo 1). Yıllar içinde turist sayılarında görülen bu farklılık kaplıcalara yönelik sağlıklı ve sistemli bir istatistik bürosunun olmayışından kaynaklanmakta, elde edilen verilerin yetersizliği gerçek turist sayılarını yansıtmamaktadır. Yine kaplıca turist sayısının tespitinde yaşanan diğer bir sorun turistlerin kısmının belediye işletme belgeli tesislerde kalmasıdır. Belediye işletmeli tesislerden yararlanan toplam turist sayısı 2007 yılında 429 652 olup, bunların 15 668’ini yabancılar 413 984’ünü yerli turistler oluşturmaktadır (<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>). Gerek turizm işletme belgeli gerekse belediye işletme belgeli tesisler benzer amaca hizmet etse de, uygulanan yöntemdeki farklılıklar kaplıcalardan yararlanan turist sayılarında sorun yaratmakta, turist profilleri değerlendirilememekte, dolayısıyla sağlıklı bir kaplıca politikası izlenememektedir.

Tablo 1. Türkiye’de Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Kaplıca Turizmine Katılan Turist Sayısı.²

Yıl	Yabancı	Yerli	Toplam	Yıl	Yabancı	Yerli	Toplam
1981	9 526	54 472	63 998	2000	877	16 661	17 538
1992	526	247 104	247 630	2001	3 565	13 407	16 972
1994	9 692	95 148	104 840	2002	2 141	27 803	29 944
1995	108 053	212 704	320 757	2003	1477	26 298	27 775
1996	110 799	276 063	868 862	2004	2 213	24 181	26 394
1997	111 214	274 867	386 081	2005	1 456	21 513	22 969
1998	126 269	249 337	375 606	2006	2 333	28 914	31 247
1999	20 072	133 615	153 687	2007	297	10 121	10 418

Kaynak: Doğaner, 2001; (<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>).

² Türkiye’de kaplıca tesisleri sağlıklı ve sağlam istatistik oluşturmadığından, tesbit edilen turist sayısı yıllara göre düzensizlik göstermekte, bu durum kaplıcalara yönelik sağlıklı bir planlama yapılmasını engellemektedir. Yine de sağlıklı ve sağlam bir istatistik çalışması olmamasına rağmen, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konaklama İstatistikleri kısmında her bölgeyi ayrı ayrı alan Turizm ve Belediye İşletme Belgelerine yönelik elde edilen istatistikî bilgiler bölgelere göre turist sayılarının tespitinde kullanılmıştır.

Ülkemizde kaplıcalarda yaşanan diğer önemli sorun kaplıca tesislerinin durumuyla ilgilidir. Bugün 2634/4957 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca ilan edilmiş ve halen yürürlükte bulunan 65 adet Turizm Merkezi ve 200 civarında kaplıca tesisi bulunmaktadır (Tablo 2). Ankara Haymana ve Kızılcahamam'da birer termal otelin, Afyon, Balıkesir, Bolu, Bursa, Yalova, İzmir ve Kütahya gibi illerde modern termal tesislerin bulunduğu Türkiye'de, diğer kaplıcalar büyük ölçüde istenilen düzeyde değildir. Bu durum halen ülkemizde termal kaynakların çoğunun belediye veya il özel idaresi tarafından işletiliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle belediyelerce işletilen kaplıcalarda turizmin gelişmesine yönelik bir yaklaşım yoktur. Üstelik belediyelerin siyasi hüviyetleri nedeniyle kaplıcalarda istihdam fazlası uzman olmayan çok sayıda personel çalıştırılmaktadır (Bastem, 1997: 52). Türkiye'de kaplıcaların yaklaşık %25'inde özel mülkiyet söz konusudur. Yerel idarelerin deneyim, bütçe, mevzuat darboğazları nedeniyle %90'dan fazlası standartların altında olan termal tesislerin, bu sorunlar çözümlenmeden geliştirilmesi zordur (Aslıhak, 1998: 47).

Tablo 2. Türkiye'de Önemli Termal Turizm Merkezleri.

Kaplıcanın Adı	Kaplıcanın Adı	Kaplıcanın Adı	Kaplıcanın Adı
Afyonkarahisar Heybeli Termali	Bolu Karacasu Termali	İzmir Seferihisar - Doğanbey T.	Osmaniye Haruniye Termali
Afyonkarahisar İhsaniye - Gazlıgöl	Bursa Mustafakemalpaşa Tümbüldek Termali	Kırşehir Terme - Karakurt Termali	Rize Ayder Termali
Afyonkarahisar Ömer Gecek Termali	Çanakkale Ezine - Kestanbol Termali	Kocaeli Gölcük Yazlık Termali	Sakarya Akyazı-Kuzuluk Termali
Afyonkarahisar Sandıklı - Hüdaî T.	Çanakkale Çan-Etili - Tepeköy Termali	Konya Ilgın Termali	Samsun Havza 25 Mayıs Termali
Ağrı Diyadin Termali	Çanakkale Yenice-Hıdırlar Termali	Kütahya Tavşanlı - Göbel Termali	Samsun Havza Mevcut Kaplıca T.
Amasya - Terziköy Termali	Çanakkale Ayvacık-Tuzla Termali	Kütahya Hisarcık Esire Termali	Sivas Sıcakçermik Termali
Ankara Haymana Termali	Denizli Çardak - Beylerli/Burdur Akgöl T.	Kütahya Emet Termali	Sivas Balıklıçermik Termali
Ank. Kızılcahamam - Seyhamamı T.	Denizli Buldan - Tripolis Termali	Kütahya Gediz - Ilıcasu Termali	Uşak Banaz Hamamboğazı Termali
Aydın Tralleis Termali	Denizli Akköy - Gölemezli Termali	Kütahya Gediz - Muratdağı T.	Uşak Örencik Termali
Aydın Buharkent / Denizli - Sarayköy Termali	Diyarbakır Çermik Termali	Kütahya Ilıca - Harlek Termali	Yalova Termali
Balıkesir Edremit - Güre Termali	Elazığ - Tunceli Golan Termali	Kütahya Simav - Eynal - Çitgöl - Naşa Termali	Yalova Armutlu Termali
Balıkesir Gönen Termali	Erzurum Ilıca Termali	Manisa - Demirci - Hisar Termali	Yozgat Sarıkaya Termali
Balıkesir Gönen - Ekişidere Termali	Erzurum Pasinler Termali	Manisa - Kula - Emir Termali	Yozgat Sarıkaya Gelişme Alanı T.
Balıkesir Bigadiç - Hisarköy Termali	Eskişehir Kızılınler Termali	Manisa Turgutlu - Urganlı Termali	Yozgat Boğazlıyan Bahariye Termali
Balıkesir Manyas -	Eskişehir Mihalgazi -	Nevşehir Kozaklı	Yozgat Yerköy -Güven

Kızık Termali	Sakarılıca Termali	Termali	/ Kırşehir Çiçekdağı Bulamaçlı - Mahmutlu Termali
Balıkesir Susurluk Kepekler Termali	Bolu Karacasu Termali	Niğde Çiftahan Termali	
Balıkesir Sındırgı Hisaralan Termali	İzmir Balçova Termali	Niğde / Aksaray Narlıgöl - Ilısu T.	

Kaynak: <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>

Turist sayılarında yıllar içinde görülen farklılıklar ve tesislerin işletmesiyle ilgili yaşanan sorunlarla birlikte kaplıcalarının çevresel korunumları da önem arz etmektedir. Mevcut kaynaklarının ve alanın korunumu sürdürülebilir turizm ve yöre kalkınması için gereklidir. Bu konuyla ilgili bazı örnekler verilebilir: İzmir Balçova kaplıcası modern tesisleri, gezinti yerleri ve ulaşım avantajıyla ön plana çıkmıştır. Öte yandan bu kaplıca ve yakın çevresinde koruma kullanma ilkesi gözetilmemiştir. Gerek yeni yerleşmeler gerekse sahada yeni kaplıca tesisleri kurulması gibi nedenlerle çevre değiştirilmiş, kaynağın çıktığı dere yatağı kurutulmuştur (Doğanay, 2001: 291). Bir örnekte Sivas Sıcak Çermik’dir. Kaplıca alanında bulunan üç traverten sahasındaki taş ocakları olarak işletilmiş, taş ocaklarında kullanılan dinamitler sıcak su kaynağını olumsuz yönde etkilemiştir (Ergin, 1992: 67). Doğal anıt özelliğine sahip travertenlerin taş ocakları olarak işletilmesi düşündürücüdür. Yine jeotermal sistemin dolaşım yaptığı bu traverten alanlarını besleyen Kalın, Yıldız ve Kızılırmak’ın sularının içme ve sulama gibi farklı amaçlarla kullanımı yeraltı beslenme havzasını, dolayısıyla sıcak su kaynaklarının debisini azaltmıştır. Traverten sahalarda yer alan Cehennem Mağarası ve Tepeçermik çatlakları kaplıcanın evsel atıklarıyla doldurulmuş, böylece gelecekte sorun olabilecek rezervuar kirlenmesine ortam hazırlanmıştır (Atiker, 1992: 32). Traverten teraslarının güzelliği ile dış turizmde en fazla tanınan, 1988 yılında “Dünya Doğal ve Kültürel Miras” listesine dâhil edilen Pamukkale, çevredeki tesisin sıcak suyunu kullanmaya başlaması ve turistlerin üzerinde yürümesiyle kararmaya başlamış, bu değeri korumak için 1990 yılında “Özel Çevre Koruma Bölgesi” ilan edilmiştir (Doğaner, 2001: 78).

Türkiye’de kaplıcalarda yaşanan diğer bir sorunda termal kaynakların turizm potansiyelinden istenilen ölçüde yararlanılamamasıdır. Ege ve Marmara gibi deniz kıyısı olan yerlerde tarım, hizmet, sanayi ve turizmin diğer çeşitleri ön plana çıktığından çoğu yerde termal kaynaklar mevcut kapasitelerinde değerlendirilmemektedir. Termal kaynakların yoğunluk kazandığı İç Anadolu Bölgesi’nde ise yeterli girişim oluşturulamamaktadır. Bu nedenle Türkiye’deki termal kaynakların bölgelere göre değerlendirilmesi ve turizm potansiyellerinin ortaya konulması önem taşımaktadır. Buna göre:

Ege Bölgesi termal kaynaklar açısından zenginlik sunmaktadır. Denizli Kızıldere jeotermal alanının verimlilik düzeyini ölçmeye yönelik başlayan 1968 yılındaki ilk çalışmalar, 1960 ve 1970 yıllarda Balçova ve Seferihisar termallerinde, 1980’de Germencik ve Simav’da devam etmiştir (Serpen ve Diğ., 2009: 227). Bugün özellikle İzmir, Manisa, Afyonkarahisar, Denizli, Aydın ve Kütahya illeri termal kaynaklar yönünden zengin olup, bu illerden İzmir, Afyon, Kütahya ve

Denizli’de termal turizm merkezleri modern anlamda turizme hizmet etmektedir. (Zengin, 2006: 162).³ Buradaki çoğu kaplıca, ulaşım bağlantısının kolaylıkla sağlanması ve turizm çeşitliliğinin fazlalığı gibi avantajlarla sağlık ve dış turizme önemli katkı sunmaktadır. Örneğin, Çeşme bölgenin en geniş ve önemli jeotermal alanlarından biridir. Termallerle doğrudan bağlantılı 57 °C su sıcaklığına sahip 18 büyük otel ve 10 000 yatak kapasiteli 62 otel bulunmaktadır (Serpen ve diğerleri, 2009: 232). Yine Afyonkarahisar’daki 62–68 °C su sıcaklığı ile kas-iskelet sisteminin ortopedik, nörolojik ve romatizmal hastalıkların tedavisinde ve rehabilitasyonunda önemli bir merkez olan Afyon Sandıklı kaplıcaları çamur banyolarıyla Türkiye’deki birçok kaplıcadan farklı bir özelliğe sahip olup, turizm için çekicilik oluşturmaktadır. Bölgedeki kaplıcalara diğer bir örnekte UNESCO tarafından Dünya Miras Listesine alınan Pamukkale kaplıcalarıdır. Bu kaplıca yüksek tansiyon, romatizma-siyatik, deri sinir, lumbago, gibi hastalıklarla uyuz, sivilce ve kaşıntı gibi deri hastalıklarına karşı iyileştirici etkilere sahiptir (<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>).

Gerçekte Ege Bölgesi kaplıcalarının yararlanma durumu diğer bölgelerle karşılaştırıldığında daha başarılı uygulamalar gerçekleştirildiği belirtilebilir. Örneğin üç önemli termal otelin bulunduğu Afyonkarahisar ilinde yapılması planlanan termal boru hatlarıyla birlikte bütün oteller bu kaynaktan yararlanabilecek ve yakın gelecekte il, ülkenin en büyük kaplıca merkezi olmaya aday olacaktır (Serpen ve diğerleri, 2009: 232). Ege Bölgesinin diğer bölgelere göre daha başarılı uygulamalar gerçekleştirmesinde, kaplıca çalışmalarının öncelikle bu bölgede başlaması, yatırımın yapılması, iklim sunduğu uygun koşullar ve turist sayıları etkili olmaktadır. Nitekim Ege Bölgesi’nde kaplıcalardan yararlanan turist sayılarına bakıldığında, turizm işletme belgeli tesislerin verilerine ulaşılamasa da, bölgenin 2007 yılında belediye işletme belgeli tesislerinde kaplıcalarından yararlanan turist sayısının 14 169’unun yabancı, 344 626’sının yerli olmak üzere 358 795 kişi olduğu görülmekte⁴ ve bu verilerle ülkemizin kaplıcalara yönelik en fazla turist çeken bölgesini oluşturmaktadır. Buna rağmen Ege’de kaplıcalarda ortalama kalış süresi 1,9’dur. Bu değer kaplıcalardan kür olarak yararlanılmadığını ve günübirlik faydalanmanın ön planda olduğunu göstermektedir. Oysaki Ege bölgesindeki kaplıcalar solunum yolu, cilt, mide, kadın-doğum ve nörolojik hastalıklar gibi çok sayıda sağlık sorunun tedavisinde doktor kontrolünde doğal iyileşme imkânı

³ Bkz. Tuncel, M. ve Doğaner, S. (1992), “Kütahya’da Kaplıca Turizmi”, *Ege Coğrafya Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, s.47-60; Özav, L., (1994), “*Gediz-İlçalı Termal Turizm Merkezi*”, Turizm Yıllığı 94, Türkiye Kalkınma Bankası Yay. Ankara, s. 230-247; Taşlıgil, N. (1995), “Manisa’nın Termal Turizm Potansiyeli”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:30, s. 299-317; Ünlü, M., (1998), Demirci-Hisar Kaplıcaları (Manisa), *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 33, s. 559-580; Ceylan, M.A., (1998), “Urganlı Termal Kaynakları (Ahmetli-Manisa), *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 33, s. 537-550; Kılıçaslan, A. ve Aydınöz, D., (2000), “Afyon İlinde Kaplıca Turizmi ve Özellikleri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 35, s. 247-259;

⁴ Belediye İşletme Belgeli tesislerin verilerine İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya ve Uşak illeri dâhildir. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistiklerinden yararlanılmıştır. <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>.

sunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’deki etkin turizm bölgelerinden biri olan Ege’deki kaplıcaların durumunun gözden geçirilmesi, diğer turizm çeşitliğine karşı rekabet oluşturacak yaklaşımların benimsenmesi önemlidir.

Marmara Bölgesi, sağlık turizmi bakımından en elverişli ve gelişmiş bölgelerden biridir. İstanbul, Bursa, Yalova, Balıkesir, Çanakkale ve Sakarya illerinde kaplıcalar bulunmakta, buradaki kaplıcalar çoğunlukla modern tesislere sahip olmakta, hatta bazıları dış turizme hizmet etmektedir (Zengin, 2006: 164). Örneğin Bursa Çelikpalas oteli ve kaplıcası ile Yalova kaplıcaları, Türkiye’nin ilk modern kaplıca tesisleridir (Doğanay, 2001: 271). Bunun nedenleri; Cumhuriyetin ilk yıllarında kaplıca turizminin gelişmesine yönelik ilk uygulamaların bu bölgede Atatürk’ün isteği ile yapılması, ulaşım kolaylığı, nüfusun varlığı, karaciğer, böbrek, safra kesesi, gut ve kadın hastalıkları, nevralkjik, nefrit, romatizma ve çocuk felci gibi çok sayıda hastalığın tedavisinde bu kaplıcalardan yararlanılmasıdır. Bugün Marmara Bölgesi’ndeki kaplıcaların çoğunda kamping yerleri ve günübirlikçiler için piknik alanları mevcuttur. Böylece konaklama tesisi çeşitliliği kaplıcalara yönelik sağlık turizmi aktivitesini teşvik etmektedir (Doğanay, 2001: 274). Yine kaplıca turizmi açısından bölge turist sayısı, ulaşım çeşitliliği, kültürel miras ve konaklama tesisleri açısından diğer bölgelerden daha fazla avantaja sahiptir. Marmara Bölgesi kaplıcalarından yararlanan turist sayılarında hem turizm işletme belgeli hem de belediye işletme belgeli tesislerdeki istatistiklere ulaşmak mümkündür. Turizm İşletme Belgeli kaplıca turizminden yararlanan turist sayısı yıllara göre şöyledir: 2001 yılında 3 565’i yabancı, 13 407’si yerli toplam 16 972; 2002 yılında 2 112’si yabancı, 22 398’si yerli toplam 24 510; 2003 yılında 1 412’si yabancı, 23 747’si yerli toplam 25 159; 2004 yılında 2 201’i yabancı, 20 112’si yerli toplam 22 323, 2005 yılında 1 456’sı yabancı, 15 602’si yerli toplam 17 058 ve 2006 yılında 1 424’ü yabancı, 20 112’si yerli toplam 21 536’dır. Bölgenin 2007 yılında belediye işletme belgeli tesislerinde kaplıcalarından yararlanan turist sayısı ise 157’si yabancı 9 303’ü yerli olmak üzere 9 460 kişidir.⁵ Marmara’da kaplıcalarda ortalama kalış süresi 2,3’dür. Bu değer bölgenin turizm potansiyeli düşünüldüğünde istenilen hedefin çok uzağındadır. Bununla birlikte Bursa ve Yalova kaplıcaları dışında Marmara’da hızla kullanımı ve verimliliği artan çok sayıda kaplıca vardır. Örneğin su sıcaklığı 78 °C olan Gönen kaplıcaları, kas-iskelet sisteminin ortopedik, nörolojik ve romatolojik hastalıklarının iyileştirilmesinde ve romatolojik hastalığın tedavisinde yararlanılmakta, çok sayıda seçenek sunduğu konaklama imkânıyla çekicilik oluşturmaktadır (<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>).

İç Anadolu Bölgesi, termal kaynaklar yönünden zengin bölgelerimizden biridir. Ankara, Eskişehir, Niğde ve Sivas gibi termal kaynaklar bakımından kaplıca turizmi için büyük bir potansiyeli olmasına rağmen, bu kaynaklardan fiziki donanım ve sermaye yetersizliği, uzman personel ve tanıtım eksikliği gibi çok sayıda

⁵ Belediye İşletme Belgeli tesislerin verilerine Bursa, Eskişehir, Bilecik, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova illeri dâhildir. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistiklerinden yararlanılmıştır. <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>.

nedenden dolayı tam olarak yararlanamamaktadır.⁶ Örneğin, Kangal Balıklı Kaplıcası, tedavisinde tam olarak sonuç vermeyen farklı birkaç ilacın kullanıldığı ve tıbben tedavisi bulunmayan kronik bir deri hastalığı olan sedef hastalığının bilinen tek tedavi merkezidir (Özçelik ve Diğ., 2000: 386). Üstelik 37° C su sıcaklığı ve selenyum içerikli bu kaplıca, 1600 m. yükseklikte kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanış gösteren dar bir vadinin içinde bulunması sebebiyle hastalığın tedavisinde önemli etkenlerden biri olan klimaterapi için de uygun koşullar sunar (Özçelik ve Akyol, 2008). Buna rağmen tesis yetersizliği, işletmeden kaynaklanan eksiklikler, uzman personelin ve tam donanımlı sağlık merkezinin olmayışı ve turistler için çekicilik oluşturacak alternatif turizm çeşitliliğinin yaratılamaması gibi nedenlerle kaplıcaya gelen turist sayısı istenilen düzeyde değildir. Sivas İl Turizm Müdürlüğü verilerine göre kaplıcaya gelen yabancı turist sayısı 2008 yılında 2 928 ve yerli turist sayısı 4 853'dür. Oysa kaplıcanın 16 000 kişiyi karşılayabilecek kapasitesi vardır. Benzer durum bölgedeki diğer kaplıcalar için de geçerlidir. İç Anadolu Bölgesi kaplıcalarından yararlanan turist sayılarında hem turizm işletme belgeli hem de belediye işletme belgeli tesislerdeki istatistiklere ulaşmak mümkündür. Buna göre turizm işletme belgeli kaplıca turizminden yararlanan turist sayısı yıllara göre şöyledir: 2002 yılında 29'u yabancı, 5 405'i yerli toplam 5 434; 2003 yılında 65'i yabancı, 2 551'i yerli toplam 2 616; 2004 yılında 12'si yabancı, 4 059'u yerli toplam 4 071, 2005 yılında yerli toplam 5 911'i ve 2006 yılında 909'u yabancı, 8 802'si yerli toplam 9 711 kişidir. Bölgenin 2007 yılında belediye işletme belgeli tesislerinde kaplıcalarından yararlanan turist sayısı ise İç Anadolu'nun Batı'sında yerli toplam 36 697, Orta Anadolu'da 764'ü yabancı 3 074'ü yerli olmak üzere genel toplam 40 535 kişidir.⁷ İç Anadolu Bölgesinde ortalama kalış süresi 2,9-3,5 arasında değişmektedir. Kaplıca potansiyeli değerlendirildiğinde kaplıcadan yararlanan turist sayısı beklentilerden uzaktır. Günübürlük ziyaretlerin ağırlık kazandığı tesislerde sürdürülebilir bir turizm anlayışı benimsenmediğinden, çoğunlukla işletmelerin belediye ve özel idarelerin denetiminde olmasından ekonomik çeşitlilik sağlanamamakta, birçoğunda tesis dahi bulunmamakta, hamam, pansiyon şeklinde veya ilkel koşullarda yöre halkı tarafından bu kaynaklardan yararlanılmaktadır.

⁶ Bkz. Atiker, M., (1992), "Sivas-Sıcak çermik Yöresinin Jeomorfolojisi", *MTA Yayınları*, Rapor: 9590, Ankara; Bulut, İ. (1997), "Turistik Potansiyeli Yönünden Yozgat İli Kaplıcaları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:2, Erzurum, s.69-114.; Bulut, İ. (1999a), "Kökeni Termal Kaynaklara Dayanan Bir Yerleşme: Sivas- Sıcak Çermik", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 119, İstanbul, s.174-175. ; Garipağaoğlu (Farımaç), N., (2002), "Türkiye'den Sağlık Turizmine Bir Örnek: Sivas Kangal Balıklı Kaplıcası", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı:141, s.199-210.; Çonkar, K. ve Gülmez, M. (2004), "Termal Turizm Açısından Sivas'ın Yeri ve Önemi", *Cumhuriyetin 80. yılında Sivas Sempozyumu*, s. 299-310.

⁷ Belediye İşletme Belgeli tesislerin verilerine Ankara, Konya, Karaman, Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Kayseri, Sivas ve Yozgat illeri dâhildir. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistiklerinden yararlanılmıştır. <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>.

Doğu Anadolu Bölgesi’nde Erzurum, Erzincan, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Van ve Elazığ illeri termal kaynaklar açısından zengindir.⁸ Terör olayları, kaplıcanın fiziksel donanımın, alt yapı ve ulaşımın yetersizliği, hekim, hemşire, fizyoterapist ve masör gibi uzman personelin ve gerekli teknik donanımın eksikliği kaplıca turizminin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Dolayısıyla bu kaplıcalar dış turizme açılmadığı gibi, iç turizmde yerli turistlerin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamamıştır. Bölgenin 2007 yılında belediye işletme belgeli tesislerinde kaplıcalarından yararlanan turist sayısı Kuzeydoğu Anadolu’da 520’si yabancı, 1 279’u yerli toplam 1 799, Orta Doğu Anadolu’da yerli 9 145 olmak üzere genel toplamda 10 944 kişidir.⁹ Doğu Anadolu Bölgesi’nde kaplıcalarda ortalama kalış süresi 1,1–3,6 arasında değişmektedir. Bu değerler kaplıca turizminin sürdürülebilir bir turizm anlayışından uzak olduğunu göstermektedir. Oysa bölgedeki kaplıcalar çoğunlukla kırsal alanda dağılım gösterdiğinden, bunların bölge ekonomisine katkı sunacak şekilde değerlendirilmesi önemlidir. Örneğin su sıcaklığı 72-78 °C olan, cilt hastalığı, özellikle romatizma, nevrit nöroloji, kadın hastalıkları, kemik ve kireçlenme hastalıkları, siyatik ve metabolizma bozukluğu gibi hastalıklarının tedavisinde önem arz eden Diyadin kaplıcaları, Ağrı ilinin ekonomisine önemli katkılar sağlayabilir (Zaman ve Diğ., 2000: 349-378).

Karadeniz Bölgesinde sağlık turizmiyle ilgili şifalı su kaynakları mevcut olup, daha çok yerli halkın günübirlik veya hafta sonlarına yönelik ihtiyaçları için kullanılmaktadır. Rize, Ordu, Samsun, Amasya, Tokat, Bolu ve Düzce illerinde termal kaynaklar mevcuttur.¹⁰ Ancak bu termallerin büyük bir kısmından yararlanılmamakta, iç ve dış tanıtımları yapılmamakta, tesis, alt yapı, donanım eksikliği ve sağlık personeli yetersizliği bulunmaktadır (Zengin, 2006: 162). Bölgenin 2007 yılında belediye işletme belgeli tesislerinde kaplıcalardan yararlanan turist sayısına bakıldığında 22’si yabancı, 9 451’i yerli toplam 9 473 kişi olduğu görülür.¹¹ Kaplıcalardan yararlanan turist sayısının az olmasında başlıca diğer bölgelerdeki kaplıcaların ön plana çıkması, ülkemizde turist çekim merkezlerinden uzak olması, iklimi ve ulaşımında yaşanan sorunlar etkili olmuştur. Öte yandan

⁸ Bkz. Doğanay, H., (1989), “Erzurum’un Termal Turistik Potansiyeli”, Turizm Yıllığı 1988-1989, Ankara, s.156-174.; Zaman, M., Polat, S. ve Özdemir, M., (2000), “Diyadin Kaplıcaları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:14: 349-378.; Bulut, İ. ve Girgin, M. (2001), “Bingöl Kös Kaplıcalarının Coğrafi Etüdü”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Çizgi Kitabevi, Sayı:5, Erzurum, s.59-81; Doğanay, H. ve Soylu, H., (1999), “Deliçermik Kaplıcası’nın Turizm Açısından Önemi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 34, İstanbul, s. 1-18; Elmastaş, N., (2002), “Hasanabdal Kaplıcası” *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 6, s. 73-96; Ünal, Ç., (2003), “Pasinler Kaplıcalarının Coğrafi Etüdü”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:10, ss.115-132; Polat, S., ve Elmastaş, N., (2005), “Tekman-Kiği Hamzan (Çimenözü) Termal Su Kaynakları (Erzurum)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:14: 235-249.

⁹ Belediye İşletme Belgeli tesislerin verilerine Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan, Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli Van, Bitlis, Muş ve Hakkâri illeri dâhildir.

¹⁰ Bkz. Bulut, İ. (1998), “Reşadiye Kaplıcalarının Coğrafi Etüdü”, *15. Türkiye Jeomorfoloji Bilimsel ve Teknik Kurultayı Bildiri Özetleri*, Türkiye Jeomorfoloji Derneği, Ankara, s.19-33.; Sevindi, C., ve Özdemir, M., (2001), “Sarmaşık Kaplıcası”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:27, s.159-173;

¹¹ Belediye İşletme Belgeli tesislerin verilerine Zonguldak, Karabük, Bartın, Kastamonu, Çankırı, Sinop, Samsun, Tokat, Çorum ve Amasya illeri dâhildir. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistiklerinden yararlanılmıştır. <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>.

ulaşımın geliştiği ve turizm çekiciliği arz eden kaplıcalar ise hızla çevresel bozulmaya uğramıştır. Örneğin çeşitli hastalıkların tedavisinde önem arz eden Karadeniz iklimi ve yaylası ile Doğu Karadeniz bölümündeki en önemli kaplıca turizm merkezi olan Rize Ayder Kaplıcası ve yakın çevresi, doğal dokuya uygun olmayan çok katlı ve ağır yapılanmalar neticesinde çevresel bozulmaya uğramıştır ve kaplıcadan istenildiği şekilde yararlanılamamaktadır (Ülker, 1994: 251). Oysaki deniz seviyesinden 1700 m. yükseltide bulunan Rize Ayder 54 ° C su sıcaklığı ile yılın her döneminde termal turizme hitap edebilecek bir konuma sahiptir (Mertoğlu ve Diğ., 2003: 425).

Akdeniz Bölgesi, termal kaynaklar yönünden diğer bölgeler kadar zengin değildir. Adana, Hatay, Burdur, Antalya, Osmaniye ve Mersinde özellikle yerel halkın ihtiyacını karşılayabilen, genellikle tesislerden yoksun kaplıcalar bulunmaktadır.¹² Mevcut belediye işletme belgeli tesislerden ise 2007 yılında 36'sı yabancı, 409'u yerli toplam 445 kişinin kaplıcalardan yararlandığı görülür.¹³ Akdeniz Bölgesi'nde kaplıca kaynaklarının sınırlı olması, kıyı turizminin ön plana çıkması, sağlık turizmi açısından mağara turizminin kaplıca turizminin önüne geçmesi, diğer bölgelerdeki kaplıcalarla rekabet oluşturabilecek düzeyde olmaması ve ekonomik çeşitliliğinin fazlalığı gibi nedenlerle kaplıca turizmi bugün istenilen düzeyde değildir. Bugün kaplıca turizmi açısından su sıcaklığı 32°C olan ve romatizma, deri, sinirsel hastalıklar ile kadın hastalıkları, beslenme bozukluğu, karaciğer, safra kesesi, mide ve bağırsak hastalıklarının tedavisinde önem arz eden Osmaniye'deki Haruniye kaplıcalarını termal turizm açısından potansiyel oluşturmaktadır (Tıraş, 2004: 97–108).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, termal kaynaklar bakımından zengin değildir. Diyarbakır Çermik Kaplıcası başta olmak üzere, Mardin, Siirt ve Urfa illerinde kaplıcalar vardır. Bölgedeki kaplıcalarda tesisler yeterli olmadığından genellikle günübirlik ziyaret edilmektedir. Örneğin Karaali köyünde bulunan ve aynı adı taşıyan sıcak su kaplıcası turizm açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Peygamberler şehri olarak bilinen Şanlıurfa ilini inanç turizmi nedeniyle ziyaret eden çok sayıda turist buradaki Karaali kaplıcasına yönlendirilmesi gerekmektedir. Su sıcaklığı 41–47 ° C olan, romatizmal, sinir, eklem, dolaşım, damar, deri, şeker, jinekolojik ve travmatik hastalıkların tedavisinde etkili olan kaplıcaya, 1997 yılında 34 odalı ve 200 yatak kapasiteli ve 2002 yılında 54 odalı ve 200 yatak kapasiteli tesisler yapılmış olsa da bu tesisler turizm için yeterli değildir (<http://www.karaalikaplicaları.com/>.12.12.2009). Bölgede en tanınmış kaplıca ise Diyarbakır Belkis kaplıcalarıdır. Su sıcaklığı 48 °C olan, iltihaplı romatizma, nevrit, çocuk felci, kadın hastalıkları ve üst solunum yolları enfeksiyonu tedavisinde olumlu etkilere sahip kaplıcada Dicle Üniversitesine ait bir uygulama oteli, toplam 800 yatak kapasiteli bir apart otel, motel ve pansiyonlar bulunmaktadır

¹² Bkz. Tıraş, M. (2004), "Haruniye Kaplıcaları", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:43, s.97–108.

¹³ Belediye İşletme Belgeli tesislerin verilerine Antalya, Isparta, Burdur, Adana, Mersin, Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illeri dâhildir. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistiklerinden yararlanılmıştır. <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>.

(<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>). Diyarbakır ve Urfa kaplıcaları dışında ekonomik kaynakların sınırlı olduğu Siirt ilindeki Sağlarca kaplıcası da termal turizm açısından önemli potansiyel sunmaktadır. İlk etütlerinin 1943 yılında yapıldığı, Sağlarca kaplıcası bugün istenildiği şekilde turizme kazandırılmamış, yapılan motel istenilen turisti kendine çekememiştir. Siirt Valiliği tarafından 2003 yılında restorasyon ve yeni havuz çalışmaları başlasa da kaplıcanın Ilica Barajı tamamlandığında sular altında kalacağı düşünüldüğünde depolama ve kaynak suyun transferi gibi alternatif çözümlerin oluşturulması gerekmektedir (Sevindi, 2008: 126).

IV. SONUÇ

Tahmin edilen toplam termal sayısı 1300 ve şifalı su kaynaklarının sayısı 2000’in üzerinde olan Türkiye, dünya jeotermal kaynaklarının dağılımında ilk beşe girmektedir. Türkiye’de her bölgedeki termal kaynaklar kendi imkânları çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ekonomik olarak fayda sağlayan termaller çoğunlukla Ege bölgesinde toplanmıştır. Özellikle Kızıldere, Balçova ve Seferihisar gibi termaller bugün bölgeye önemli ekonomik katkılar sunmaktadır. Termaller açısından Ege Bölgesi dışında Marmara ve İç Anadolu bölgeleri önemli potansiyellere sahiptir. Buradaki kaplıcalar genellikle termal turizm kapsamında değerlendirilmekte, ancak kür anlayışından uzak kaplıcalarda günübirlik ziyaretler ön planda olmaktadır. Oysaki Türkiye’de kaplıcalar sürekli kaynak oluşturabilecek potansiyele sahiptir. Ancak termal turizm potansiyeline sahip kaplıcalarda kalış sürelerinin uzatılması, istenilen turist sayısına ve gelirine ulaşılabilmesi için sağlık turizm bağlamında kullanımına yönelik bazı uygulamalara ve düzenlemeler ihtiyaç vardır. Bunun için;

İlk olarak Türkiye’deki kaplıcaların durumu, termal suların kullanımına yönelik alternatif çalışmalar, kaplıcadaki ekolojik yapıyı değiştirmeyecek, suyun fiziksel ve kimyasal özelliklerinde bozulmalara neden olmayacak koruma-kullanma ilkesinin gözetildiği imar planları uygulamaya konulmalı ve gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

İkincisi, kaplıca turizmi konusunda yayın, istatistik ve veriler sınırlıdır. Bunların gelişimine yönelik çalışmalara ağırlık verilmelidir. Özellikle istatistik çalışmaları, yıllara göre tesise gelen turist sayısı, turistler içindeki hasta sayısı, bu hastaların hastalıkları, kaplıca sonrası iyileşme oranları ve turistlerin beklentilerine göre hazırlanan anket formlarından alınan yanıtlar, kaplıcanın sağlık turizmüne nasıl daha fazla katkı sağlayacağı, kaplıcada yaşanabilecek veya yaşanan sorunlara çözüm üretiminde izlenecek yöntemin ne olacağı konusunda etkili olabilir. Düzenli istatistikî verilere sahip olmak, kaplıcaya en fazla turist gönderen ülkelere yönelik yeni düzenlemeler ve planlamalar yapmak için de önemlidir.

Üçüncüsü, üniversitelerin ilgili bölümleri, sivil toplum kuruluşları ve yerel otoriteler, kaplıca turizmüne yönelik çalışmalara hız vermelidirler. Kaplıcaların sahip olduğu özellikler bilimsel çalışmalarla ortaya konmalı ve bu alana yönelik çalışma yapan enstitüler kurulmalıdır.

Dördüncüsü, kaplıca turizmi konusunda yerel halk bilinçlendirilmeli, özellikle yabancı turistlere yönelik olumsuz davranışlarının önüne geçilmelidir. Yerel halkın turizm faaliyeti içinde yer alacağı, yöreye sosyo-ekonomik katkı sağlayacak sürdürülebilir bir turizm yaklaşımının benimsenmesi gerekmektedir. Bunun için de yerel halkın eğitimine yönelik çeşitli eğitim faaliyetleri düzenlenmelidir. Özellikle İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan termallerin birer modern kaplıca turizm merkezine dönüştürülmesi yeni iş alanları yaratacağından bölgelerin ekonomisine önemli katkı sağlanacak, kırsal kesimdeki göçün yavaşlamasında kısmen etkili olacaktır. Çünkü kaplıca tedavilerinin 7-21 gün sürmesi zorunluluğu, özellikle kaplıcaya tedavi amaçlı gelen turistlerin, diğer amaçlarla gelen turistlerden daha uzun konaklamasına neden olmakta ve bulunduğu ülkeye daha fazla döviz bırakmaktadır. Yine kaplıca sularının evlerin ısıtılmasında ve seracılık faaliyetlerinde kullanılması yöre ve Türkiye ekonomisine katkı sağlayacaktır.

Beşincisi, kaplıcalarda çalışan personel ile işçilerin nitel ve nicel özelliklerle belirli bir donanımına sahip olmalıdır. Dolayısıyla kaplıcalarda tıp fakültesi, fizik tedavi, sağlık meslek yüksek okullarından ve turizm bölümlerinden gelen uzman personelin istihdamına yönelik planlamalar gerçekleştirilmelidir. Yine kaplıcalarda sağlık merkezleri bulunmalı ve bu merkezler modern tıbbi cihazlarla donatılmalıdır. Özellikle Hepatit B ve Hepatit C gibi bulaşıcı hastalıklara sahip turistlerin havuzlara girmesi, diğer turistlere bu hastalıkların geçmesi olasılığına karşı, kaplıcalara gelen bireylerin kan tahlilleri yapılmalı ve gerekli görülen sağlık koşullarından geçirilmelidir. Gelen turistlerin sağlık güvenliği turizm verimliliğinin ve sürekliliğinin sağlanması noktasında bir zorunluluktur.

Altıncısı, termal tesislerin işletmesi çoğunlukla belediyeler veya özel idarenin denetimindedir. Bu nedenle Türkiye termal kaynaklar yönünden Batı ülkelerinden daha iyi konumda yer almasına rağmen tesis özellikleri açısından Yalova, Gönen, Çeşme ve Balçova hariç kötü durumdadır. Tesisler, belediyelerin işletmecilik zihniyetinden kurtarılmalı, hizmetler özelleştirilerek, hizmette rekabet ilkesi benimsenmelidir. Kaplıcada tesisler kurulurken, topografyaya ve güneş ışınlarının durumuna, tesisin bulunduğu yerin doğal güzelliğine, alt yapı ve mimari tarzına dikkat edilmelidir. Ayrıca mevcut tesislerde masa tenisi, bilardo ve jimnastik gibi spor ve oyun salonları, basketbol, voleybol ve futbol gibi spor sahaları, yürüyüş parkları ve alışveriş merkezleri yapılmalıdır. Turistlerin ekonomik durumları dikkate alınmalı yüksek gelire hitap eden modern otellerden, orta ve düşük gelire hitap eden alt yapı sorununun olmadığı bungalov ve çadır yerleşmelerine kadar çok fazla çeşitlilik sunan konaklama seçenekleri olmalıdır. Yine kaplıcalara gelen turistlerin kalma süreleri dikkate alınarak gezi programları ve eğlenceler düzenlenmelidir.

Sonuç olarak, kaplıcaların tanıtımına yönelik festival, panayır ve kaplıca haftası gibi tanıtıcı etkinlikler düzenlenerek termallere yönelik ilgi artırılmalı ve kitle iletişim araçları kullanılmalıdır. Bu anlamda karayolları boyunca turistik

mahal işaretinden başka tanıtıcı reklâm panoları konulmalıdır. Kaplıca turizminde belirlenen standartlara uygun bir gelişim planı izlenirse, ülke ekonomisine ve turizmine önemli bir katkı sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

Aslıhak, A., (1998), *Türkiye’de Termal Turizm ve Ankara Haymana Kaplıcası İncelemesi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Atiker, M., (1992), “Sivas-Sıcak Çermik Yöresinin Jeomorfolojisi”, *MTA Yayınları*, Rapor: 9590, Ankara.

Bastem, S., (1997), *Termal Turizmi ve Erzurum’un Termal Potansiyeli*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Bulut, İ., (1998), “Reşadiye Kaplıcalarının Coğrafi Etüdü”, *15. Türkiye Jeomorfoloji Bilimsel ve Teknik Kurultayı Bildiri Özetleri*, Türkiye Jeomorfoloji Derneği, s.19-33.

Bulut, İ., (1997), “Turistik Potansiyeli Yönünden Yozgat İli Kaplıcaları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:2, s.69–114.

Bulut, İ., (1999a), “Kökene Termal Kaynaklara Dayanan Bir Yerleşme: Sivas- Sıcak Çermik”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 119, s.187–207.

Bulut, İ. ve Girgin, M. (2001), “Bingöl Kös Kaplıcalarının Coğrafi Etüdü”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Çizgi Kitabevi, Sayı:5, s.59-81.

Ceylan, M.A., (1998), “Urganlı Termal Kaynakları (Ahmetli-Manisa), *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 33, s. 537-550.

Çonkar, K. ve Gülmez, M., (2004), “Termal Turizm Açısından Sivas’ın Yeri ve Önemi”, *Cumhuriyetin 80. yılında Sivas Sempozyumu*, s. 289-310.

Değirmenci, M. (1995), *Balıklı Kaplıca’nın (Sivas- Kangal) Hidrojeolojik Özellikleri*, Yerbilimleri, Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Bülteni, s.69–85.

Demirbey, Ş., (1992), *Turizmde Termalizm ve Bursa Termal Turizmi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Doğanay, H., (1989), “Erzurum’un Termal Turistik Potansiyeli”, *Turizm Yıllığı 1988-1989*, s.156-174.

Doğanay, H. ve Soyulu, H., (1999), “Deliçermik Kaplıcası’nın Turizm Açısından Önemi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 34, s. 1-18.

Doğanay, H., (2001), *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çizgi Yayınevi, 3.Baskı, Konya.

Doğaner, S., (2001), *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çantay Kitabevi, 1.Baskı, İstanbul.

Elmastaş, N., (2002), “Hasanabdal Kaplıcası” *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 6, s. 73-96.

Ergin, Ç., 1992, *Sıcak Çermik (Sivas-Yıldızeli) Yöresinin Jeolojisi ve Jeotermal Enerji Olanakları*, Cumhuriyet Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sivas.

Erişen, B. (1987), “Jeotermal Enerji, Kullanımı ve Türkiye’deki Durumu”, *Jeomorfoloji Dergisi*, Sayı:15, s. 73–81.

Garipağaoğlu (Fanmaz), N., (2002), “Türkiye’den Sağlık Turizmine Bir Örnek: Sivas Kangal Balıklı Kaplıcası”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı:141, s.199-210.

[http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009, 12.12.2009 ve 10.01.2010.](http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009,12.12.2009%20ve%2010.01.2010)

[http://www.karaalikaplicalari.com/.12.12.2009.](http://www.karaalikaplicalari.com/.12.12.2009)

[http://turkiyekaplicalari.blogspot.com/2008/02.](http://turkiyekaplicalari.blogspot.com/2008/02)

Kılıçaslan, A. ve Aydınözü, D., (2000), “Afyon İlinde Kaplıca Turizmi ve Özellikleri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 35, s. 247-259.

Lund, W.J. ve Freeston, H.D., (2001), “ World-Wide Direct Uses of Geothermal Energy 2000” , *Geothermics*, 30, s. 29-68.

Mertoğlu, O., Bakır, N., ve Kaya, T., (2003), “ Geothermal Applications in Turkey” *Geothermics*, 32, s. 419-428.

Özav, L., (1994), “Gediz-İlçalı Termal Turizm Merkezi”, *Turizm Yıllığı, 94, Türkiye Kalkınma Bankası Yay.* Ankara, s. 230-247.

Özçelik, S. ve Akyol, M., (2008), “Psoriasis-Klimaterapi”, *Türkderm*, Özel Sayı: 2, s. 51-55.

Özçelik, S., Polat, H.H., Akyol, M., Yalçın, D.Ö. ve Marufihah, M. (2000), “Kangal Hot Spring With Fish and Psoriais Treatment”, *The Journal of Dermatology*, Vol:27: 386-390.

Özgüç, N., (1998), *Turizm Coğrafyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Polat, S., ve Elmastaş, N., (2005), “Tekman-Kiği Hamzan (Çimenözü) Termal Su Kaynakları (Erzurum), *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:14: .235-249.

Sayılı, M., Akça, H., Duman, T., ve Esengun, K., (2007), “Psoriasis Treatment Via Doctor Fishes As Part of Health Tourism: A Case Study of Kangal Fish Spring, Turkey.” *Tourism Management* 28, pp. 625-629.

Selvi, M. S., (1996), *Bir Turizm Potansiyeli Olarak Kaplıca Turizminin Değerlendirilmesi Kangal Balıklı Kaplıca Uygulama Çalışması*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

Selvi, M. S., (2008), “Sağlık turizmi” *Turistik Ürün Çeşitlendirilmesi*, Nobel Yayıncılık, Ankara, s. 275-294.

Serpen, U., Aksoy, N., Öngür, T. Ve Korkmaz, E.D., (2009), “ Geothermal Energy in Turkey:2008 update” *Geothermics* 38 , p.p. 227–237.

Sevindi, C., ve Özdemir, M., (2001), “Sarmaşık Kaplıcası”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:27, s. 159-173.

Sevindi, C., (2008), “Sağlarca Kaplıcası’nın (Siirt) Termal Turizm Potansiyeli”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:40, s. 115-131.

Sivas İl Turizm Müdürlüğü verileri, 2008, Sivas.

Taşlıgil, N. (1995), “Manisa’nın Termal Turizm Potansiyeli”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:30, s. 299–317.

Tıraş, M. (2004), “Haruniye Kaplıcaları”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:43, s. 97–108.

Tuncel, M. ve Doğaner, S. (1992), “Kütahya’da Kaplıca Turizmi”, *Ege Coğrafya Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s.47–60.

Ülker, İ. (1994), *Türkiye’de Sağlık Turizmi, Kaynaklar, Planlama ve Tanıtım*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.

Ünal, Ç., (2003), “Pasinler Kaplıcalarının Coğrafi Etüdü”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:10, s.115-132.

Ünlü, M., (1998), “Demirci-Hisar Kaplıcaları (Manisa)”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 33, s. 559-580.

Zaman, M., Polat, S. ve Özdemir, M., (2000), “Diyadin Kaplıcaları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:14, s.349-378.

Zengin, B., (2006), *Turizm Coğrafyası Türkiye Genel ve Bölgeler Turizm Coğrafyası*, Değişim Yayınları, İstanbul.

The Thermal Spring Tourism in Turkey and Problems.

Introduction

Recently, enviromental matters, which is occur in consequence of industrialization and urbanization, has been created in a productivity detractive occasion, human healty threaten and decay. To lived people in this unfavourable environment is tend the healty tourism with a view to recover from diseases, to be more efficiently and protect their healty. The thermal spring which is one of the healty tourism is important to use for drinking and practice of skin of the people. This tourism is also significant some things such as transportation, accommadition places and demands of tourists.

The history of the thermal springs and its using is considerably old-time. Improve of thermal springs which has used for medicinal and religion purposes since antiquity coincide with Rome period as systematic. Romans has been used to cure pains, sick and wounds of soldiers in wars and set up its facilities. Middle ages has been not paid attention to thermal springs or spas. Renaissance period in Europe has been given a lot of importance to thermal springs, to be set up Balneotherapy sciences. In the 19th century, Europe's great spas were destinations for the wealthy. Water treatments are still considered the heart of the thermal spring experience in Europe such as Germany (Bad-Kissingen ve Baden-baden), France (Vichy, Aixler Bains), Italy (Bataglio, Ischia), Czechoslovakia (Karisbad Marienbad) ve Austrian (Bad Ischi, Bockstein) and spas in these places use the thermal spring tourism today.

Turkey has the history of the thermal springs which are a lot of thermal and mineral springs and is looking back on a still vivid tradition of spa therapy and balneotherapy, applied especially for the treatment of rheumatic diseases. Today Turkey moving into the top five together accounting for over half of the world's geothermal energy utilization with China, Iceland, USA, Japan. Although Turkey produces increasing both its capacity and uses recently, that is not enough to improve in sustainability, so it is important correct plans on the thermal in the Turkey.

Purpose

Different geographical regions of the world, thermal tourism has been recognized more and more recently, and it has taken its right place among the other tourism varies. Turkey is rich in thermal springs thanks to the large active lands with volcanic and tectonic formations. Turkey hosts over 900 thermal and mineral spring waters in different locations, with varying qualities and quantities, and with temperatures between 20-102 °C. This paper aims to determine "The Spring Tourism in Turkey and Problems". Then it tries to evaluate the statue the thermal springs, according to region in Turkey. Moreover, the reasons hindering the spring tourism from achieving the goals set are emphasised.

Method

In this article is a theoretical study. First, it was explained the situation of thermal springs in the world. Second, in this study have tried to determination the thermal springs of the Turkey as historically and its cited factors which provides this tourism development and submitted some suggested as related for developing thermal springs of Turkey.

Conclusion

Turkey is rich in thermal springs thanks to the large active lands with volcanic and tectonic formations. Turkey has many thermal springs. Springs have some physical and chemical specialities that cause to recover varies illness. Most of them have been known and used by people since the early ages, so today the springs is important for healthy tourism, but these springs are not used enough for tourism. Hence, it is possible to draw some general conclusions from this study.

First, there are many thermal springs in Turkey. Turkey has to determine thermal springs policies which are established as tourism resources and preserved to them for present and future generations. Today this resources should be protected by local government, and civilization. It must be organized according to geography characterizes of each regions, able to enforce enhancement and sustainable development policies within its territory.

Second, publishes, statistic and data are limited about thermal spring in Turkey. It shoul be set up a statistic office here that it is given tourist figures, illness figures and illness. To be systematic statistic datas, it is important for Turkey to organise plans and new arrangement related to the thermal springs, according to tourists that they are coming from different countries.

Third, each of the regions in Turkey must be set up Thermal Spring Institute. Because, this is the best way to improve them. All thermal springs must be linked in a network and determined common goals. Univercities, civilization and local authorities must be improved many projects.

Fourth, thermal Spring ensure sustainable socio-economic and cultural development for local people. These resources, when properly managed, can generate employment and new economic activities, especially in regions in need of new or additional sources of income, so local people need to be educated about its.

Fifth, most of thermal springs in Turkey need modern buildings, hospital, doctor, government health official, sport facilities. It is important to improve of these for thermal spring tourism, especially tourists must be controlled by an expert doctor. Tourists who have hepatitis virus B and hepatitis virus C must not go into swimming pools for other tourists, because it is important healty security of tourists.

Sixth, operating of thermal facilities control municipalities and private administration, so although thermal springs in Turkey are better than West countries, thermal facilities are worse than their facilities except for Yalova, Gönen, Çeşme and Balçova. It should be the privatization many of thermal facilities in Turkey. While thermal facilities in springs set up, it must be careful Turkish architecture style, substructure, topography and its geography. Moreover facilities must be shopping centres, walking parks, bank, post office, sport facilities such as volleyball, basketball, gymnastic, tennis and table tennis. It must be considered the economic situation of tourists. It must be organized tours and entertainment programmes for them.

Finally, local government must advertise thermal spring in Turkey. They can use modern information technology such as internet and documentaries. Thermal springs have to play an active role in the economic development of Turkey, so it should be given important to them.